

Posudek bakalářské práce Karly Pokorné Představové schéma NÁDOBA v českém znakovém jazyce

Bakalářská práce Karly Pokorné, věnovaná náročnému kognitivnělingvistickému tématu, je výsledkem autorčina delšího odborného zájmu. S první verzí reflexe na dané téma vystoupila na konferenci v červnu 2016, z roku 2017 pochází její stať publikovaná v kolektivní knize *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky*. Komplexnější studií o schématu NÁDOBA a jeho realizaci v českém znakovém jazyce je předložena bakalářská práce, dle mého soudu hodná pozornosti a prozrazující již jistou odbornou zkušenost. Přesto se však autorka nevyhnula některým nejasnostem a i sama si je jistě vědoma otázek, které v její práci zůstávají zodpovězeny jen částečně. (Jak je ostatně u práce tohoto typu pochopitelné.) Patří jí však nesporně uznání za to, že se víceméně úspěšně popasovala s teoreticky obtížnou problematikou, v naší a zřejmě ani světové lingvistice znakových jazyků doposud víceméně nezkoumanou.

Soustředěním na oblast kognitivnělingvistického studia představových schémat (a potažmo metafor, jejichž prostřednictvím se tato schémata realizují) autorka může navázat na linii obdobně založených diplomových prací vzniklých v oboru čeština v komunikaci neslyšících a cíleně tak činí. Přestože tedy co do teorie bere v úvahu relevantní odbornou literaturu zahraniční (a umí s ní dobře pracovat), metodologicky vychází z práce A. Moudré o schématu CESTA a další cennou inspiraci i zdroj materiálu (včetně vhodných, resp. – jak sama uvádí – prototypických znaků pro demonstraci zkoumaného a popisovaného schématu) nalézá v pracích L. Šuchové a B. Gardelkové. Mohlo by se na první pohled zdát, že jde jen o jakousi sumarizaci metaforických znaků českého znakového jazyka již jinde popsanych – avšak cennou „přidanou hodnotou“ je vztahení těchto znaků ke schématu NÁDOBA, obecný popis fonologických rysů, které onu „nádobovitost“ signalizují, a ovšem sama perspektiva zkoumání; práce nemá charakter materiálový, ale teoretický.

Co do materiálu, autorka čerpala kromě uvedených diplomových prací také z *Multimediální cvičebnice* (2011), o množství excerpovaných znaků ani jejich povaze se v práci explicitně nezmiňuje (což je přinejmenším škoda), naznačuje pouze, že znaky nalezené v diplomových pracích L. Šuchové a B. Gardelkové jsou „prototypovější“ a pro představení schématu vhodnější. Uvádí dále, že excerpce nebyla podrobena třetí část cvičebnice, věnovaná uměleckým projevům neslyšících, protože ty se od projevů mimouměleckých liší a jejich výzkum by vyžadoval specifický přístup (s. 44). Zní to rozumně. Přesto bych však u obhajoby ráda slyšela na toto téma něco víc: stran předpokládaných shod i odlišností v realizaci schématu (v povaze těchto projevů i co do potřebné metodologie), a zejména stran možné užitečnosti takového zkoumání vzhledem k povaze schématu NÁDOBA.

K formulaci další otázky (a naznačení jistého problému, který v práci vidím) musím začít ze široka. S metodologií kognitivnělingvistického výzkumu schémat (a s verifikací jejich přítomnosti ve zkoumaném materiálu) je to náročné (a nejen u jazyků znakových – k hledání objektivnějších kritérií srov. Vodrážková 2017). Zdá se, že se při výzkumu často opíráme primárně zejména o intuici či zkušenost a ověřitelné parametry stanovujeme teprve ex post. A. Moudrá však ve svém popisu tzv. analogicky konstruovaného modelu odvozeného od znaku CESTA určitou metodologii ukázala: ověřuje-li, zda se v určitých znacích dané schéma uplatňuje, hledá v nich příslušné parametry v modelu přítomné (tvar rukou, pohyb, orientace dlaní). Podobně postupuje i Karla Pokorná při popisu modelu, resp. modelů vztahujících se ke schématu NÁDOBA (4. kapitola, zejm. s. 46 n.). Ta však zdůrazňuje (kromě fonologické struktury příslušných znaků) zkušenostní aspekt se schématem NÁDOBA spojený (s kognitivnělingvistickou perspektivou je to snad kompatibilnější než popis strukturní – též ovšem ve výzkumu zásadní); je to „promítnutí nádoby na lidské tělo“ (s. 45), resp. fakt, že „se stává nádobou tělo samotného produktora“ (s. 46). Všechny znaky vybrané pro podrobnou

analýzu (je jich celkem dvanáct a souvisejí s myšlením, emocemi a komunikací), které pak – jakožto prototypové – autorka popisuje, **se vztahují jen k té realizaci schématu, kde je nádoba promítnuta na tělo (resp. hlavu nebo trup) produktora** (na s. 67 píše, že se výzkum soustředí „právě na takového pojetí schématu“). Není zde explicitně uvedeno, jde-li o schéma jediné, či o „podschéma“, resp. pouze o jednu z variant realizace schématu NÁDOBA, příp. zda existují i jiné varianty, v jakých sémantických oblastech se uplatňují, příp. zda byly v nějakých znacích zaznamenány. Ano, ne? To je má otázka k obhajobě. (Odpověď na ni, přiznám se, neznám a jsem na ni zvědavá – a ovšemže nečekám odpověď jednoznačnou, ale spíše vyjádření.)

S tím souvisí ještě jedna otázka (spojená s připomínkou): na s. 31 se píše o tom, že prostřednictvím schématu NÁDOBA (částečně parafrázuji) chápeme širokou škálu oblastí „počínajíc naším vlastním tělem a jeho vnitřním já“ přes abstraktní pojmy ... emoce ... procesy intelektuální povahy, osobní vztahy, společenské postoje ... čas, „až po konkrétní objekty, jako jsou domy, místnosti nebo území“. Tyto fenomény mají různý ontologický status a asi by bylo dobré to formulačně přesněji naznačit. Chci se však zeptat: nebyly by tyto (de facto) sémantické oblasti klíčem ke zkoumání (případných) dalších „variant“ uplatnění schématu NÁDOBA v českém znakovém jazyce? A – opět otázka metodologická – jakým způsobem a na základě jakých kritérií bychom příslušné znaky s uplatněním schématu NÁDOBA „hledali“? (Je patrné, že ani já jako vedoucí práce neznám jasnou odpověď – chci tím naznačit náročnost tématu, které si autorka pro svou práci vybrala.) Otázek by ovšemže bylo ještě mnoho, překračují však rámec bakalářské obhajoby.

Za zdařilý pokládám sumarizující závěr, lze snad litovat, že uvedená témata či aspekty zkoumání schématu, na něž by bylo vhodné cílit v další etapě, nebyly rozvedeny obšírněji (např. otázka studia jeho axiologických parametrů). Doufejme však, že na ně dojde v dalším výzkumu, tj. že autorka své téma navzdory jeho náročnosti neopustí. Do budoucna bude potřeba pracovat s obsáhlejšími materiálem, na němž by se ověřila nosnost závěrů, k nimž zatím dospěla – a třeba by se v něm ukázaly i jiné případné realizační varianty schématu NÁDOBA (existují-li).

Práce je vystavěna logicky, zohledňuje a smysluplně propojuje poměrně velké množství odborné literatury zahraniční i české, z oblasti kognitivní lingvistiky mluvených i znakových jazyků. Psána je většinou kultivovaným odborným stylem, i když se autorka někdy nevyhne ne zcela jasným či méně obratným formulacím (např. v překladu textů z angličtiny, ale i jinde). Jazykové a interpunkční chyby či překlepy jsou spíše ojedinělé (zaznačila jsem je ve svém exempláři), zásady techniky filologické práce i formální úpravy textu jsou dodrženy dokonale.

Závěrem lze konstatovat, že práce Karly Pokorné představuje zajímavou počáteční studii o schématu NÁDOBA a jeho realizaci v českém znakovém jazyce, která splňuje všechny náležitosti práce bakalářské. Proto ji ráda doporučuji k obhajobě.

Navrhované hodnocení: výborně až velmi dobře (podle výsledku obhajoby)

V Praze 23. ledna 2018

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
Ústav jazyků a komunikace neslyšících
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy